

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

ปัญหาอุทกภัยจากน้ำป่าไหลหลากและดินถล่มเป็นปัญหาภัยพิบัติจากธรรมชาติที่สำคัญและเป็นปัญหาเร่งด่วนของประเทศชาติที่จะต้องแก้ไข หนึ่งในจังหวัดที่ประสบปัญหาดังกล่าวอย่างหนักในช่วงที่ผ่านมาคือ จังหวัดน่าน ซึ่งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำน่านตอนบน อุทกภัยจากน้ำป่าไหลหลากและดินถล่มในพื้นที่ดังกล่าวมักเกิดในช่วงที่มีฝนตกอย่างหนัก โดยเฉพาะในเดือนสิงหาคมในปี 2549 ซึ่งมีฝนตกหนักที่สุดในรอบ 50 ปีที่ผ่านมา น้ำป่าได้ไหลทะลักเข้าท่วมบ้านเรือนประชาชนในหลายอำเภอค่อนข้างวิกฤตหนัก นอกจากอุทกภัยน้ำป่าไหลหลากแล้ว ปัญหาดินถล่มในพื้นที่จังหวัดน่านตอนบน ก็ยังเป็นปัญหาสำคัญเมื่อเกิดฝนตกหนักอีกด้วย

อย่างไรก็ตามหากมีการเตือนภัยและการจัดการภัยที่ดีจะลดผลกระทบจากภัยพิบัติดังกล่าวได้ การเข้าใจภัยพิบัติอย่างถ่องแท้ โดยเข้าใจว่าตนกำลังเผชิญกับภัยอะไร เข้าใจถึงสาเหตุและสามารถคาดคะเนผลที่อาจเกิดขึ้น แล้วนำไปเตรียมหาแนวทางในการป้องกันและลดความเสี่ยงจากผลกระทบ ทั้งนี้ผู้ที่รู้เข้าใจและสามารถประเมินสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในแต่ละชุมชนได้ดีที่สุด คือ ประชาชน องค์กรภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ คนในชุมชนเหล่านี้เป็นผู้ที่รู้จักสภาพและลักษณะพื้นที่ของชุมชนของตนและเป็นผู้มีประสบการณ์จากอันตรายมาก่อน อีกทั้งยังจะเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่อาจจะต้องเผชิญกับภัยพิบัติในชุมชนในครั้งต่อไป ในปีงบประมาณที่ผ่านมา (2550) สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ในการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนเครือข่ายลุ่มน้ำน่านตอนบนในการป้องกันอุทกภัยและดินถล่ม ซึ่งจากการศึกษาดังกล่าวได้มีการให้ความรู้เรื่องอุทกภัยและดินถล่มรวมทั้งจัดตั้งเครือข่ายลุ่มน้ำน่านตอนบนซึ่งเป็นเครือข่ายที่ดำเนินการในด้านการป้องกันอุทกภัยและดินถล่ม โดยจากการศึกษาดังกล่าวได้ศึกษาในพื้นที่อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ปลายน้ำของกลุ่มน้ำย่อยลุ่มแม่น้ำน่านตอนบน แต่ในการศึกษาเรื่องอุทกภัยและดินถล่มควรดำเนินการทั้งลุ่มน้ำ โดยควรที่จะเริ่มดำเนินการจากพื้นที่ต้นน้ำลงมาสู่พื้นที่ปลายน้ำ เพื่อการจัดการอย่างครบถ้วน ดังนั้นในการศึกษานี้จึงเน้นหนักในด้านการขยายเครือข่ายใหม่และเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งหมดเข้าด้วยกัน เพื่อการดำเนินการป้องกันอุทกภัยและดินถล่มอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสร้างเครือข่ายและขยายเครือข่ายการมีส่วนร่วมของชุมชนตลอดจนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เสี่ยงภัย
- 2) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายเดิม

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ดำเนินการวิจัยกับพื้นที่เสี่ยงภัยต่ออุทกภัยน้ำป่าไหลหลาก (flash flood) และดินถล่มเนื่องจากฝนตกหนักในพื้นที่ลุ่มน่านตอนบน จำนวน 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอทุ่งช้าง และอำเภอเชียงกลาง

1.4 กรอบแนวคิด

การวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยสืบเนื่อง โดยยึดแนวคิดและหลักการสร้างเครือข่ายมาจากการศึกษาวิจัยในระยะแรก ที่เน้นหนักในด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนและให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการเฝ้าระวังและบรรเทาภัยอันเกิดจากอุทกภัยน้ำป่าไหลหลากและดินถล่ม โดยยึดหลักแนวคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วย 3 คุณลักษณะสำคัญ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี เพื่อให้ชุมชนในพื้นที่เสี่ยงภัยพึ่งตนเองได้ภายใต้ศักยภาพของชุมชน

ความพอประมาณ หมายถึงความพอเหมาะ กับสภาพของคน ประชาชน และมีความพอควรกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม

ความมีเหตุมีผล หมายถึงการรู้สาเหตุว่าเกิดจากอะไร ทำไมจึงเกิดเหตุ รู้ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดปัญหา รู้ผลกระทบด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากปัญหา มีการแก้ไขปัญหาที่อยู่บ้านพื้นฐานของความไม่ประมาท

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การที่จะสามารถแก้ไขปัญหาได้ลุล่วง ทำให้ประชาชนปลอดภัย มีสุขภาพดี มีแผนและระบบป้องกันปัญหาอื่น ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นภายหลัง มีการเตรียมพร้อมที่จะรับความเสี่ยงต่าง ๆ เกิดการเรียนรู้และมีการพัฒนาระบบอย่างต่อเนื่อง

ในการศึกษาครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้วางแผนในการสร้างเครือข่ายใหม่สำหรับอำเภอทุ่งช้าง และติดตามเครือข่ายเดิมสำหรับอำเภอเชียงกลางจากการศึกษาในโครงการวิจัยในระยะที่ 1 โดยการคัดเลือกประชาชนกลุ่มต่างๆเพื่อเป็นตัวแทนชุมชนพิจารณาแยกเป็นกลุ่มตามศักยภาพในการดำเนินงานแก้ไขปัญหา อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิจัยในระยะที่สองนี้ คณะผู้วิจัยยังได้จัดทำแบบจำลองทางกายภาพเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นในพื้นที่เสี่ยงภัย พร้อมทั้งให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแบบจำลอง โดยจัดทำเป็นตัวอย่างสำหรับพื้นที่เสี่ยงภัยใน

อำเภอทุ่งช้างบางอำเภอ และใช้เป็นตัวอย่างให้กับพื้นที่เสี่ยงภัยอื่นในขอบเขตพื้นที่ศึกษา พร้อมทั้งเสริมสร้างศักยภาพให้กับเครือข่ายโดยมีการอบรมให้ความรู้จากโครงการวิจัยย่อยต่างๆ และได้มีการเชื่อมโยงเครือข่าย พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของเครือข่าย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1) เป็นประโยชน์ชุมชนในพื้นที่เสี่ยงภัยลุ่มนํานานตอนบนในเขตอำเภอที่ศึกษา 2 อำเภอ ซึ่งเมื่อเสร็จสิ้นโครงการวิจัยจะเกิดประโยชน์ดังนี้

1. ลดความเสี่ยงและความล่อแหลมเปราะบางของชุมชนจากผลกระทบของภัยพิบัติในพื้นที่ที่มีโอกาสในการเกิดภัยพิบัติสูง โดยปรับเปลี่ยนแนวคิดและบทบาทของชุมชนจากผู้ได้รับความช่วยเหลือมาเป็นผู้ป้องกันและลดผลกระทบจากความเสียหายอันอาจเกิดจากภัยพิบัติด้วยตนเอง
2. ปลุกจิตสำนึกให้ตื่นตัวพร้อมรับมือตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นการเฝ้าระวังการป้องกันและการแก้ปัญหา ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
3. ความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตที่ปลอดภัยและคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

2) เกิดประโยชน์กับประเทศไทย โดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเนื่องจากชุมชนสามารถป้องกันและรักษาทั้งชีวิต ทรัพย์สิน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของตนทำให้รัฐประหยัดงบประมาณในการแก้ไขปัญหาในชุมชนได้ นอกจากนี้ รัฐยังสามารถนำงบประมาณที่ต้องใช้ในการแก้ไขปัญหาและบรรเทาทุกข์มาใช้ในการพัฒนาประเทศในด้านอื่นๆ แทน